

Маманазаров Абдусамат Абдусайтович
ТМИ мустақил изланувчиси

МИЛЛИЙ БОЙЛИК ҲАЖМИ ВА ЎСИШ СУРЪАТЛАРИНИ ОШИРИШДА ИНСОН КАПИТАЛИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ ДАРАЖАСИ

THE LEVEL OF EFFECTIVE USE OF HUMAN CAPITAL IN INCREASING THE VOLUME
OF NATIONAL WEALTH AND GROWTH RATES

УРОВЕНЬ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА
В УВЕЛИЧЕНИИ ОБЪЕМА НАЦИОНАЛЬНОГО БОГАТСТВА И ТЕМПОВ РОСТА

Аннотация. Инсон капиталининг аҳамияти ва унинг миллий бойлик ҳажмининг ўсишидаги ўрни, мамлакатлар, шу жумладан Ўзбекистоннинг инсон капиталига қилинаётган инвестициялари ўрганилган ва Ўзбекистоннинг Инсон капитали индексидаги ўрнини яхшилаш бўйича таклиф ва хулосаларга келинган.

Таянч иборалар: Миллий бойлик, инсон капитали, Инсон капитали индекси, Инсон тараққиёти индекси, экспериментал баҳолаш, инсон капиталига инвестициялар.

Abstract. The article examines the role of human capital in the growth of national wealth, investment in the human capital of countries, including Uzbekistan, and makes proposals and conclusions to improve the position of Uzbekistan in the Human Capital Index.

Keywords: National Wealth, Human Capital, Human Capital Index, Human Development Index, Experimental Assessment, Investment in Human Capital.

Аннотация. В статье рассматривается роль человеческого капитала в росте национального богатства, инвестиций в человеческий капитал стран, включая Узбекистан, и сделаны предложения и выводы по улучшению позиции Узбекистана в Индексе человеческого капитала.

Ключевые слова: Национальное богатство, Человеческий капитал, Индекс человеческого капитала, Индекс человеческого развития, Экспериментальная оценка, Инвестиции в человеческий капитал.

Инсон капиталининг ривожланиши ва унинг аҳоли фаровонлиги ўсиш суръатларини таъминлашнинг асосий омили сифатида баҳоланишига бўлган қизиқишнинг ортиши миллий бойлик концепциясини яна бир бор қайта кўриб чиқишни тақозо қилди. Натижада олимлар ҳар қандай мамлакатнинг миллий бойлиги шаклланиши ва ҳар томонлама ўсишидаги энг асосий унсур инсон капитали эканлигини тасдиқлашди.

Ҳозирги кунда инсон капитали концепцияси мустаҳкам илмий тадқиқотларга таянади ва таълим, фан, соғлиқни сақлаш тизимини янада ривожлантириш, аҳоли турмуш фаровонлигини яхшилашга қаратилган дастурларни ишлаб чиқишнинг назарий-услубий асоси ҳисобланади.

«Инсон капитали» тушунчаси Т.Шульц ва Г.Беккерлар томонидан (1960 й.й.) киритилган бўлиб, у шаклланаётган постиндустриал иқтисодиётда илм-фан ва таълимнинг ўсиб боровчи кўламли тавсифини ифодалайди.

Инсон капитали концепциясининг шаклланиши 1990 йилларнинг бошларида миллий бойлик ва капитал тушунчаларини кенгайтирилган талқин қилиниши натижаси ҳисобланади. Бундай талқин XX аср бошларида америкалик иқтисодчи И.Фишер ғояси билан бошланади. У «...нима маълум вақт давомида даромадлар оқимини вужудга келтирса, бунда ҳар қандай даромад қайсидир кўринишдаги капиталнинг маҳсули ҳисобланади» [1] – деган ғояни илгари сурди ва шу мезонларга жавоб берса, уларнинг барчасини капитал деб аташни таклиф қилди. Шундай тушунишдан келиб чиқиб, инсоннинг лаёқати, билими, касбий маҳорати кабиларни яхлитликда капиталнинг алоҳида шакли сифатида тан олиш мумкин.

Шунингдек, тадқиқотлар жаҳон мамлакатларида миллий бойликнинг таркибий тузилишида инсон капиталининг ўрни салмоқли эканлигини кўрсатди (1-жадвал).

1 - ж а д в а л

Жаҳон мамлакатлари миллий бойлиги ҳажми ва унинг тузилиши (XXI аср бошига) [2]

	Мамлакатлар	Миллий бойлик		Капитал турлари					
		Жами трлн. дол.	Аҳоли жон бошига минг дол.	трлн. долл.			% (фоизда)		
				инсон	табiiй	Такрор ҳосил қилинадиган	инсон	табiiй	Такрор ҳосил қилинадиган
1.	«Еттилик» ва Европа Иттифоқи мамлакатлари	275	360	215	10	50	78	4	18
2	ОПЕК мамлакатлари	95	195	45	35	15	47	37	16
3	МДҲ мамлакатлари	80	275	40	30	10	50	38	12
4	Бошқа мамлакатлар	100	30	65	15	20	65	15	20
5	Жаҳон бўйича	550	90	365	90	95	66	16	18

Жадвал маълумотларидан кўринадики, миллий бойлик таркибининг ўртача 2/3 қисмини инсон капитали ташкил қилади. Бундан хулоса қилиш мумкинки, XXI асрда ижтимоий-иқтисодий ривожланиш ва такрор ишлаб чиқаришнинг асосий омили бўлиб яратилган товар ва хизматларни жамғариш эмас, балки, инсон капиталининг соғлиги, билими, тажрибаси, маҳорати, жисмоний ривожланиш даражаси ва таълимини ошириш ҳисобланади. Айни вақтда ушбу соҳага қилинган харажатлар инсон капиталига киритиладиган энг зарурий инвестициялар эканлиги ўз исботини топиб бормокда.

Инсон капиталига киритиладиган инвестициялар мамлакатда соғлиқни сақлаш, таълим, маданият ва шу каби бир қатор ижтимоий соҳалар ривожланишида ўз ифодасини топади. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, республикада ижтимоий соҳага киритилган инвестициялар таркибида таълим ва соғлиқни сақлаш харажатлари салмоқли ўринни эгаллайди (2-жадвал).

2-жадвал маълумотларидан кўринадики, республикада инсон капиталини ривожлантириш масалалари ҳар доим энг устувор вазифалардан бири бўлган. Буни мамлакатда ижтимоий соҳа харажатлари таркибида таълимга ажратилганларининг улуши 1/3 қисмини ташкил қилганлигидан тушуниш мумкин.

Ўзбекистонда ижтимоий соҳа ҳаражатлари таркиби [3]

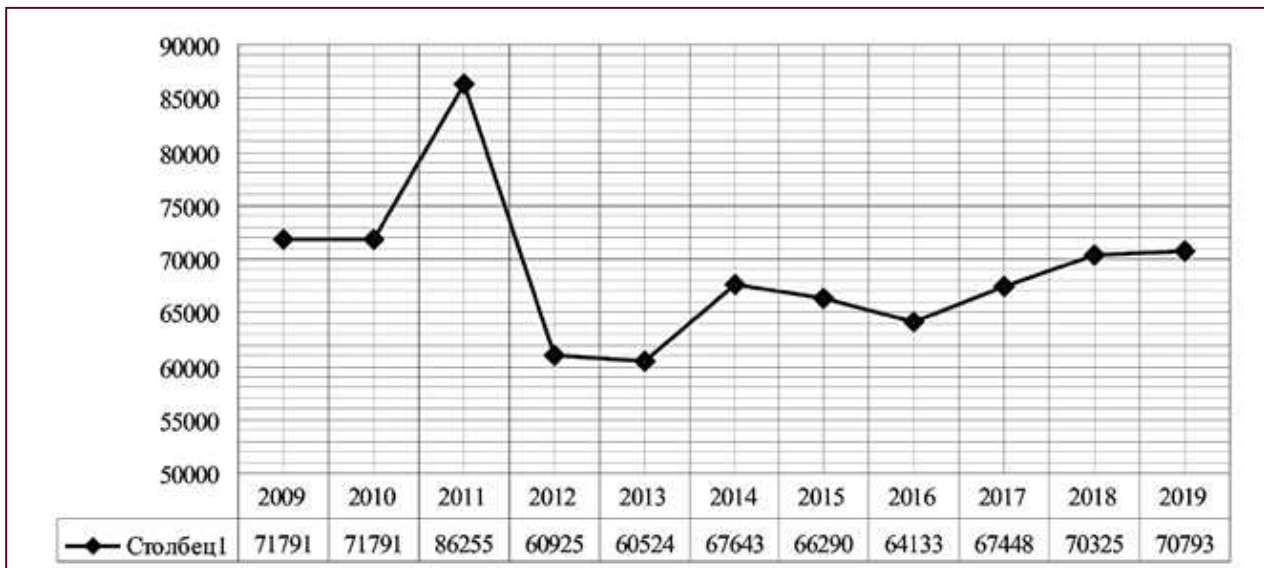
Индикатор номи	2009		2010		2015		2019	
	млрд. сўм	жами хара- жатларга нисбатан фоизда	млрд. сўм	жами хара- жатларга нисбатан фоизда	млрд. сўм	жами хара- жатларга нисбатан фоизда	млрд. сўм	жами хара- жатларга нисбатан фоизда
Харажатлар (мақсадли жамғар- маларсиз) – жами	10764,7	100	13 386,9	100	36 257,3	100	118 008,6	100
<i>Шундан</i>								
Ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш харажатлари	5896,7	54,8	7 835,9	58,5	21 316,9	58,8	63 542,3	57,2
<i>Шундан:</i>								
Таълим	3332,7	31,0	4 464,1	33,3	12 162,2	33,5	33 536,1	28,4
Соғлиқни сақлаш	1259,8	11,7	1 716,5	12,8	5 218,5	14,4	14 977,4	12,7

Инсон капиталига киритиладиган инвестициялар таркибида олий таълимнинг ўрни жуда катта. Кўпгина мамлакатларда олий мактабнинг ошиб бораётган ролини ҳисобга олган ҳолда уни ривожлантириш стратегияси миллий стратегия устуворликлари билан белгиланади ва у олий таълим сифатини ошириш ҳамда уни олиш имкониятини кенгайтиришга йўналтирилгандир. Бугунги кунда турли олий ўқув юртлари филиалларини ҳисобга олганда Ўзбекистондаги олий таълим муассасаларининг сони 102 та етди, шундан 85 таси маҳаллий ва уларнинг филиаллари, 17 таси хорижий ОТМ ва уларнинг филиаллари [4]. Уларда охириги икки йилликда ўртача 70500 га яқин талабалар битирган. (3-расм)

3-расм маълумотларидан кўринадик, республикада олий таълим муассасалари битирувчилари сони 2011 йилда энг юқори кўрсаткичга эга бўлган. Охириги йилларда ушбу кўрсаткич пасайиб 2019 йилда 70793 нафарни ташкил қилган. Бу мамлакатда таълим тизими ислоҳ қилиниб, миқдор кўрсаткичларини камайтириш орқали таълим сифатини такомиллаштириш жараёнлари билан боғлиқдир.

Инсон тараққиёти мезони иқтисодий неъматларнинг мўл-кўллиги эмас, балки, кишилар моддий ва маънавий ҳаётининг тўқислиги даражаси, унинг сифатининг ортиши, деб ҳисобланади. Бу қоида «ўсишнинг янги назарияси»нинг асосини ташкил қилади ва унинг ёрдамида инсон капитали кўламининг ЯИМ ўсиш суръатига таъсири аниқланади. Экспертларнинг баҳолашича ҳозирги шароитда мамлакатлар миллий бойлигида моддий капиталнинг инсон капитали билан ўрин алмашиши рўй бермоқда. XX аср охирида кейингисининг улуши айрим мамлакатлар миллий бойлигида 80 фоизгача ортган. Шу билан бирга, дунёнинг ривожланган мамлакатларида инсон капиталига инвестициялар барча инвестицияларнинг 70 фоизгача улушни ташкил қилган [6].

Ҳозирги кунда жаҳон миқёсида ва алоҳида мамлакатлар гуруҳи учун миллий бойлик ҳажмини кўпайтиришга сарфланган инвестициялар самарадорлигини экспериментал баҳолаш бўйича таклифлар мавжуд. Мазкур баҳолаш натижалари МДХ давлатлари ҳиссасига жаҳон миллий бойлигининг 15 фоизига яқини, инсон капиталининг 11,0 фоизи, табиий ва тақрор ишлаб чиқариладиган капиталнинг мос равишда 33,3 фоизи ва 10,5 фоизи тўғри келишини кўрсатади. МДХ давлатлари миллий бойлиги 80 трлн. долларни ташкил қилиб, унда инсон капиталининг улуши 50 фоизга, табиий капиталники 37,5 фоизга ва қолган 12,5 фоизи тақрор ишлаб чиқариладиган капиталга тегишли бўлган. Жаҳон миқёсида ва алоҳида мамлакатлар гуруҳида ҳам миллий бойлик таркибида инсон

1-расм. Ўзбекистонда олий ўқув юртлари битирувчилари сони [5].

капиталининг улуши устун мавқеини сақлаб қолган. Дунё миллий бойлигининг ярми «Еттилик» ва Европа Иттифоқи давлатлари ҳиссасига тўғри келган, бунга инсон капитали улушининг юқорилиги (дунё инсон капитали салоҳиятининг 60 фоизга яқини шу мамлакатлар ҳиссасига тўғри келган) ҳисобига эришилган. Аҳоли жон бошига миллий бойлик кўрсаткичи мамлакат аҳолисининг фаровонлик даражаси бўйича умумий хулоса чиқариш имконини беради, лекин унинг реал даражасини акс эттира олмайди. Жумладан, МДХ давлатларида бу кўрсаткич (275 минг доллар) жаҳондаги ўртача даражадан (90 минг доллар) 3 баробар юқори, «Еттилик» ва Европа Иттифоқи мамлакатларининг (360 минг доллар) 76 фоизидан кўпроқ миқдорини ташкил этади. Лекин, МДХ мамлакатлари аҳолисининг турмуш даражаси Европа ривожланган давлатларидан бир неча (хатто ўн) баробар паст [7].

Шу сабабли БМТ ва Жаҳон банки турли мамлакатлар (регионлар) аҳолиси турмуш даражасини умумий таққослашнинг стандарт дастаги сифатида «инсон тараққиёти индекси» (ИТИ) кўрсаткичидан кенг фойдаланади. Ушбу концепцияни вужудга келишига ҳинд иқтисодчиси, 1998 йилги Нобель мукофоти лауреати Амартья Кумар Сен ва покистонлик машҳур иқтисодчи Махбуб ул-Ҳақ катта ҳисса қўшишди. Бир неча ўн йил давомида Инсон тараққиёти концепцияси нафақат назария, балки жамият ривожланишининг комплекс моделига айланди.

Инсон тараққиёт концепциясига кўра, жамият ривожланиши марказида фақатгина оддий иқтисодий кўрсаткичлар эмас, балки аввало инсон туриши керак. Тараққиётнинг пировард мақсади ва унинг самарасининг бош мезони – одамларнинг имкониятларини кенгайтириш, уларнинг табиий, жамиятда умум эътироф этилган қадриятларга мос келадиган маънавий ва моддий эҳтиёжларини сифатлироқ қондириш, янада юқори турмуш даражасига эришиш демакдир.

«Ўзбекистон Республикасини 2030 йилга қадар ижтимоий-иқтисодий комплекс ривожлантириш концепцияси» лойиҳасида мамлакат Инсон камолоти (тараққиёти) индекси рейтингини 105-ўриндан (2018 йилги ҳисобот бўйича) 40-ўринга кўтариш прогноз қилинмоқда. БМТ Тараққиёт дастурининг 2019 йил декабрь ойида эълон қилинган ҳисоботида Ўзбекистон ушбу индекс рейтингда 108-ўринни эгаллади. Бу дегани, яқин 10 йилда республика мазкур рейтингда 108-ўриндан 40-ўринга, яъни 68 поғонага кўтарилиши керак [8].

Инсон тараққиёти индекси ва унинг таркибий кўрсаткичлари [8]

Рейтинг- даги ўрни	Д а в л а т	Инсон тараққиёти индекси (HDI)	Кутилаётган умр даво- мийлиги	Кутилаётган таълим да- вомийлиги	Ўртача таълим да- вомийлиги	Аҳоли жон бошига ялпи миллий даромад
1	Норвегия	0,954	82,3	18,1	12,6	68059
2	Швейцария	0,946	83,6	16,2	13,4	59375
3	Ирландия	0,942	82,1	18,8	12,5	55660
35	Бирлашган Араб Амирликлари	0,866	77,8	13,6	11	66912
36	Андорра	0,857	81,8	13,3	10,2	48641
36	Саудия Арабистони	0,857	75,0	17,0	9,7	49338
36	Словакия	0,857	77,4	14,5	12,6	30672
39	Латвия	0,854	75,2	16,0	12,8	26301
40	Португалия	0,850	81,9	16,3	9,2	27935
41	Катар	0,848	80,1	12,2	9,7	110489
42	Чили	0,847	80,0	16,5	10,4	21972
43	Бруней	0,845	75,7	14,4	9,1	76389
43	Венгрия	0,845	76,7	15,1	11,9	27144
45	Бахрейн	0,838	77,2	15,3	9,4	40399
49	Россия	0,824	72,4	15,5	12,0	25036
50	Беларусь	0,817	74,6	15,4	12,3	17039
50	Қозоғистон	0,817	73,2	15,3	11,8	22168
70	Грузия	0,786	73,6	15,4	12,8	9570
81	Арманистон	0,760	74,9	13,2	11,8	9277
87	Озарбайжон	0,754	72,9	12,4	10,5	15240
88	Украина	0,750	72,0	15,1	11,3	7994
107	Молдова	0,711	71,8	11,6	11,6	6833
108	Туркменистон	0,710	68,1	10,9	9,8	16407
108	Ўзбекистон	0,710	71,6	12,0	11,5	6462
122	Қирғизистон	0,674	71,3	13,4	10,9	3317
125	Тожикистон	0,656	70,9	11,4	10,7	3482

Инсон тараққиёти концепциясини дунё миқёсида қўллашнинг бутун даври давомида муайян мамлакатдаги инсон тараққиёти даражасини ифодаловчи ва уларни бошқа давлатлардаги ҳолат билан таққослашга имкон берувчи кўрсаткичлар ишлаб чиқилган. Асосий кўрсаткич сифатида «Инсон тараққиёти индекси» (Human Development Index – HDI) қабул қилинган. У йиғма индекс бўлиб, мамлакат ютуқларининг ўртача даражасини уч йўналиш: саломатлик ва узок умр кўриш (умр давомийлиги), таълим сифати ва даражаси (таълим олиш давомийлиги) ҳамда муносиб ва фаровон ҳаёт кечириш даражаси (аҳоли жон бошига ялпи миллий даромад) бўйича баҳоланади [8].

Бундан ташқари, муайян мамлакатда инсон тараққиёти даражасини ўлчашда ва давлатлараро таққослашда «Тенгсизликни ҳисобга олган ҳолда инсон тараққиёти индекси» (Inequality-adjusted Human Development Index – IHDI), «Гендер ривожланиши индекси» (Gender Development Index – GDI) ҳамда «Гендер тенгсизлиги индекси» (Gender Inequality Index – GII) каби кўрсаткичлар ҳам қўлланилади.

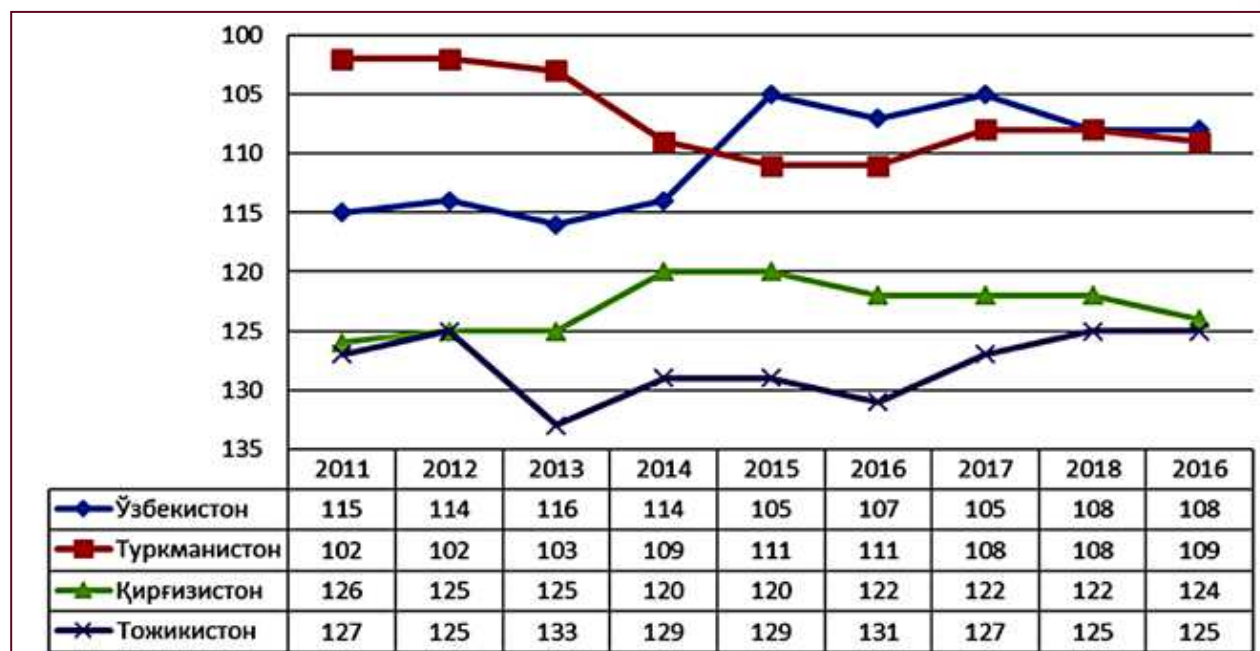
БМТ Тараққиёт дастурининг 2019 йил декабрь ойида тақдим этилган ҳисоботида кўра, «Инсон тараққиёти индекси» (Human Development Index) рейтингда қатнашган 189 та мамлакат шартли равишда, уларнинг ривожланиш даражасига қараб 4 та гуруҳга бўлинган. Биринчи гуруҳ мамлакатлари «Жуда юқори инсон тараққиёти» (Very High Human Development) кўрсаткичига эга давлатлар бўлиб, 62 та мамлакатни ўз ичига қамраб олган. Яъни, бу давлатлар мазкур рейтингда 1 дан 62 гача бўлган ўринни эгаллашган [8].

Ўзбекистон ижтимоий-иқтисодий комплекс ривожлантириш концепцияси лойиҳасида прогноз қилинганидек, 2030 йилга қадар мазкур рейтингда 40-ўринни эгаллаш кўзда тутилган. Бу дегани, инсон тараққиётининг жуда юқори кўрсаткичига эга давлатлар қаторидан ўрин олиш тахмин қилинмоқда. Хўш, бунинг учун қандай натижаларга эришиш ва қайси мамлакатлар қаторидан ўрин олиш керак бўлади? Инсон тараққиёт индекси йиғма кўрсаткич бўлиб, ўзида одамларни яшаш даражасининг учта таркибий қисмини (умр давомийлиги, таълим сифати ва фаровонлик даражаси) ўз ичига қамраб олгани сабабли, айнан қайси кўрсаткич бўйича қандай натижага эришиш кераклигини башорат қилиш қийин. Аммо, мазкур рейтингда 35 дан 45 ўрингача жой олган мамлакатлар эришган натижаларга қараб буни тахмин қилиш мумкин [8] (3-жадвал).

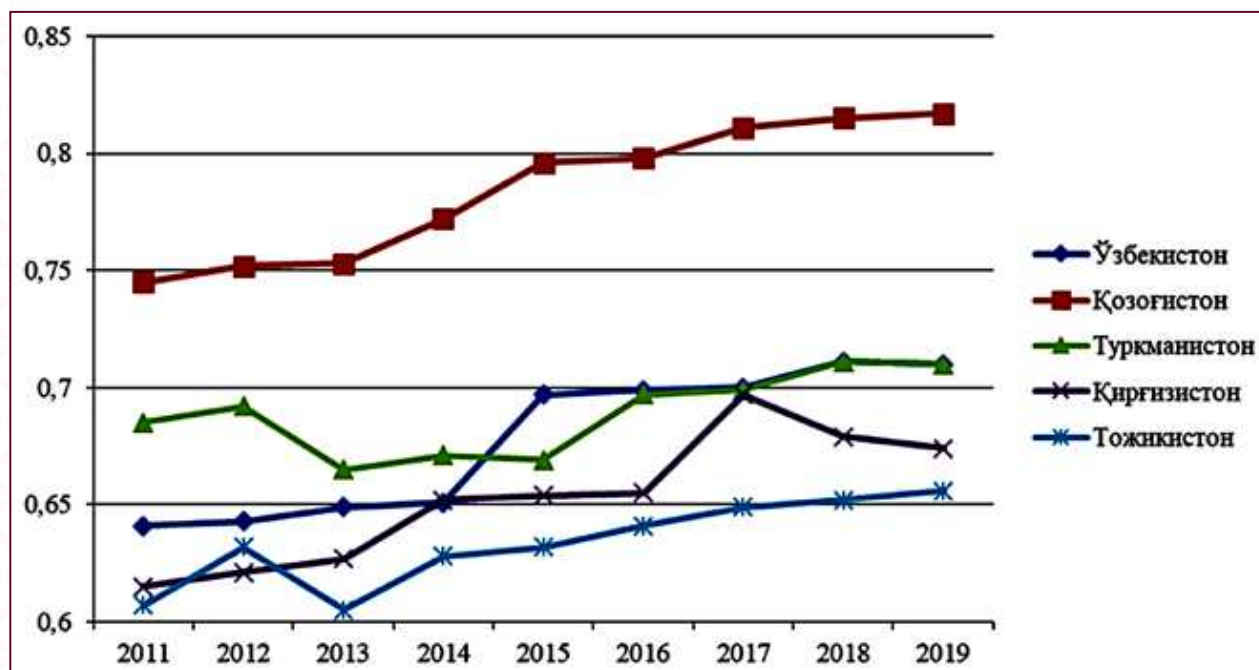
Юқорида келтирилган жадвалдаги рақамлардан келиб чиққан ҳолда шуни тахмин қилиш мумкинки, мазкур мақсадга эришиш учун яқин 10 йил ичида Ўзбекистонда ўртача умр давомийлиги камида 3,5 йилга узайиши (71,6 ёшдан 75 ёшгача) ҳамда аҳоли жон бошига ҳисобланган ялпи миллий даромад миқдори ҳам камида 4 баробарга ошиши керак.

БМТ Тараққиёт дастури доирасида давлатлар бўйича инсон тараққиёти индексини ҳисоблаш ва уларнинг рейтинги 1990 йилдан йўлга қўйилган. Марказий Осиё мамлакатларига келсак, Қозоғистон, Қирғизистон ва Тожикистон 1990 йилдан бошлаб ушбу рейтингда «қатнашади», Ўзбекистон бўйича 2000 йилдан, Туркменистон бўйича эса 2010 йилдан бошлаб маълумотлар мавжуд (2-расм).

Шунингдек, 2010 йилдан бошлаб БМТ Тараққиёт дастури ҳисоботларида инсон тараққиёти индексини ҳисоблаш методологиясига ҳам бирмунча ўзгаришлар киритилди.

2-расм. МДҲ мамлакатларининг инсон тараққиёти индекси рейтингдаги ўрни [8].

3-расм. МДҲ мамлакатларининг инсон тараққиёти индекси динамикаси [8].

Бундан ташқари, 2011 йилдан бошлаб мазкур рейтингда иштирок этиб келаётган мамлакатлар сони ҳам муайян миқдорда бўлиб келмоқда: 186 тадан 189 тагача. Шу боис, айнан 2011–2019 йиллардаги даврда Марказий Осиё давлатларининг ушбу рейтингда жой олган ўринлари қай тарзда ўзгарганини ва мазкур мамлакатларда инсон тараққиёти индекси динамикасини кўриб чиқиш мақсадга мувофиқдир [8] (3-расм).

3-расмда кўриниб турибдики, инсон тараққиёти индексини ўсиши бўйича 2011–2018 йилларда мазкур минтақанинг барча мамлакатлари муайян ютуқларга эришган. Лекин, ушбу индекснинг минтақа давлатларида ўсиш суръати ҳар хил бўлди. Хусусан, мазкур даврда инсон тараққиёти индекси Ўзбекистонда 11 фоиз, Қозоғистонда 9,7 фоиз, Қирғизистонда 9,6 фоиз, Тожикистонда 8,1 фоиз, Туркменистонда эса атиги 3,5 фоиз ўсди. Ушбу индекснинг дунё давлатлари бўйича рейтингида «кўтарилиш» борасида ҳам Марказий Осиё мамлакатларининг ютуқлари ҳар хил. Хусусан, 2011 йилдан бери Қозоғистон 18 поғона, Ўзбекистон – 7 поғона, Қирғизистон – 4 поғона кўтарилган. Туркменистон аксинча, ушбу рейтингда 6 поғона пасайган, Тожикистон эса – 2 поғона [8].

Булардан ташқари, ривожланишдаги ижтимоий-иқтисодий табақаланишнинг тавсифини миқдор ва сифат жиҳатдан акс эттирувчи умумлаштирувчи кўрсаткичлар тизими ҳам ишлаб чиқилган. Булар қуйидагилар:

- ▶ ИТИнинг табақаланиш коэффиценти – таҳлил қилинаётган мамлакат, унинг ички ҳудудлари, ижтимоий гуруҳлари ижтимоий-иқтисодий ривожланишидаги фарқлар даражасини тавсифлайди;
- ▶ таълим индексининг табақаланиш коэффиценти – бир мамлакат аҳолисининг бошқа мамлакат аҳолисидан таълим даражаси бўйича юқори туришлик ҳолатини ифодалайди;
- ▶ касбий (профессионал) таълим даражасининг табақаланиш коэффиценти – тадқиқ қилинаётган мамлакат ёки ҳудуд аҳолисининг таълимнинг 2 ва 3-босқичи билан қамраб олинишидаги фарқлар даражасини ифодалайди;
- ▶ узоқ умр кўришнинг табақаланиш коэффиценти – бир мамлакат аҳолисининг бошқасига нисбатан соғлиғи ҳолатининг қанчалик яхшилигини кўрсатади;

- ▶ даромадлар индексининг табақалашган коэффиценти – мамлакат ёки ҳудуд иқтисодий табақалашув даражасини аниқлайди;
- ▶ ўлим индексининг табақалашган коэффиценти [9].

Хулоса қилиб айтганда, инсон капиталининг ривожланишига асосланган иқтисодиётни шакллантириш ва мамлакат миллий бойлигини оширишда янги билимларни яратиш, ривожлантириш, сақлаш ва тарқатиш, уларни технология, маҳсулот ва хизматларга айлантириш масалалари ҳозирги куннинг энг долзарб муаммоларидан саналади. Бунда мутахассисларнинг фаол ҳамкорлиги, яъни тугал интеграциялашувида шу соҳанинг муаммолари теран англонади. «Илм орқали билим» тамойили қонуниятига кўра инновацион ишланмалар яратилади, уларнинг ҳудудлардаги эркин иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналарига кириб бориши жадаллашади.

Шу билан бирга, иқтисодиёт тармоқларидаги олий маълумотли, юқори малакали кадрларнинг улушини ошириш республиканинг иқтисодий тараққиётининг асоси эканлигини инобатга олган ҳолда ёшларни олий таълим билан қамрови куйидагилар:

- ▶ олий таълим муассасаларида сиртки ва кечки таълим шакллари қабул кўрсаткичларини ошириш ҳамда масофавий таълим шаклини жорий этиш;
- ▶ нодавлат олий таълим муассасалари, шу жумладан давлат-хусусий шериклик шартлари асосида олий таълим муассасалари сонини кўпайтириш ҳисобига янада ошириб бориш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Блауг М. Ирвинг Фишер // 100 великих экономистов до Кейнса = Great Economists before Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. – СПб.: Экономикс, 2008. С. 317–322.
2. А.Санги, Г-Мари Ланж и др. Насколько богата Россия? Оценка совокупного уровня благосостояния России в период с 2000 по 2017 годы // Доклад группы всемирного банка. 2019. // <http://documents1.worldbank.org/curated/en/402431575351416107/pdf/How-Wealthy-is-Russia-Measuring-Russias-Comprehensive-Wealth-from-2000-2017.pdf>; Авдеев П.А. Национальное богатство стран мира и инновационного развития // Журнал «Human Progress» Том2, № 3 (март 2016)
3. <https://stat.uz/uz/press-sluzhba/tahliliy-maqolalar/180-ofytsyalnaia-statistika-uz/6551-43563453>
4. <https://www.xabar.uz/talim/ozbekistonda-otmlar-soni-102>
5. <https://stat.uz/uz/press-sluzhba/tahliliy-maqolalar/180-ofytsyalnaia-statistika-uz/6551-43563453>
6. Л.Нестеров, Г.Аширова Национальная богатство и человеческой капитал // Вопросы экономики. 2003. № 2. С.103–110.
7. Найкал Э., Емельянова О., Немова В., Ланж Гленн-М., А.Санги Насколько богата Россия? Оценка совокупного уровня благосостояния России в период с 2000 по 2017 годы. // Всемирный банк в Российской Федерации, Декабрь 2019. – М.: С. 43.
8. Инсон тараққиёти индекси Ўзбекистон мисолида // <https://uzanalytics.com/jamiyat/6363/>
9. Kapeliushnikov, R. 2015. «How Much Is Russia's Human Capital Worth? (Part II),» Problems of Economic Transition, 57:11.

Мелибоев А.Р.,
ТДИУ мустақил тадқиқотчиси
e-mail: aziz.meliboyev@gmail.com

МЕҲНАТ БОЗОРИ ВА ТАЪЛИМ ХИЗМАТЛАРИ ЎРТАСИДАГИ МУНОСАБАТЛАР

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LABOR MARKET AND EDUCATION SERVICES ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ РЫНКОМ ТРУДА И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ УСЛУГАМИ

Аннотация. Маълумки бугунги кунда меҳнат бозори учун рақобатбардош кадрлар тайёрлаш, бунда таълим хизматлари бозори ва меҳнат бозори мутаносиблигини таъминлаш, кадрларни салоҳиятини янада оширишида албатта таълим тизимини такомиллаштириш ҳамда янги босқичга олиб чиқишини тақазо этади. Бу эса ўз навбатида меҳнат бозори учун тайёрланадиган, кадрлардан талаб этиладиган билим ва кўникмаларни шакллантиришида иш берувчи корхона ва ташкилотларнинг иштирокини кенгайтириш зарурлигини кўрсатмоқда.

Таянч иборалар: конъюнктура, профессионал таълим, меҳнат бозори, рақобат, меҳнат бозори ҳаракатчанлиги, инсон капитали, меҳнат бозори инфратузилмаси.

Abstract. It is known that today the training of competitive personnel for the labor market, including ensuring the balance of the market of educational services and the labor market, necessarily requires further improvement of the education system and bringing it to a new level. This, in turn, indicates the need to expand the participation of enterprises and organizations in the formation of knowledge and skills required for personnel trained for the labor market.

Key words: conjuncture, vocational training, labor market, competition, labor market mobility, human capital, labor market infrastructure.

Аннотация. Известно, что сегодня подготовка конкурентоспособных кадров для рынка труда, в том числе обеспечение баланса между рынком образовательных услуг рынком труда, требует совершенствования системы образования и нового уровня человеческих ресурсов. Показывает необходимость расширения участия работодателей и организаций в формировании знаний и навыков.

Ключевые слова: конъюнктура, профессиональное образование, рынка труда, конкуренция, мобильность рынка труда, человеческий капитал, инфраструктура рынка труда.

Меҳнат бозорини шакллантириш ва ташкил этиш, ижтимоий ва меҳнат муносабатларини ривожлантириш ва ишчи кучи сифатига қўйиладиган талабларни, ўқитиш ва тарбиялаш даражасини оширишни талаб этади. Меҳнат бозори иш берувчилар ва ходимлар ўртасида иш ҳақи ҳамда меҳнат шароитлари, ижтимоий кафолатлар, ижтимоий ҳимоя,